

Kültür ve sanatta birtakım yeni arayışların ortaya çıkmaya başladığı bir dönem olan III. Selim devrinde müzikte de klasiğin yanında yeni anlayışların yansımaları görülür. Bu çerçevede yeni terkipler, yeni üslûbun hissedildiği besteler ortaya çıkmıştır. Dönemin en önemli müzik kaynaklarından Abdülbâki Nâsir Dede'nin *Tedkik u Tahkik* adlı eserinde III. Selim'in arazbâr-bûselik, dilârâ, evc-ârâ, hicâzeyn, hüzzâm-ı cedîd, İsfahâneki cedîd, muhayyer-sünbûle, nevâ-kürdî, nevâ-bûselik ve sûzidilârâ makamlarını terkip ettiği belirtilir. Suphi Ezgi *Nazarî Amelî Türk Musikisi* adlı eserinde acem-bûselik, pesendîde ve şevkefzâ makamlarının onun tarafından terkip edilmiş olabileceğini söyler. Bazı eserlerde de dilnûvâz, gerdâniye-kürdî, hüseyinî-zemzeme, nevâ-kürdî, rast-ı cedîd ve şevkutarab makamlarının III. Selim'in terkipi olduğu belirtilmiştir.

III. Selim âyin, durak, na't, tevşîh, ilâhi, peşrev, saz semâisi, kâr, beste, ağır semâi, yürük semâi ve şarkî formlarında 100'ün üzerinde eser bestelemiştir (Koç, s. 117, Öztuna 108 eserinin listesini verir, bk. bibl.). Tesbit edilen eserlerinin yarısından fazlası peşrev ve saz semâisidir. Rauf Yektâ Bey onun Tab'î Mustafa Efendi, Hacı Sâdullah Ağa ve Dellâlzâde İsmâil Efendi düzeyinde bir bestekâr olduğunu ifade eder. Sûzidilârâ makamındaki Mevlevî âyininin yanı sıra aynı makamdan peşrev, iki beste, ağır ve yürük semâilerle saz semâisinden oluşan takımı klasik Türk müzikisinin en güzel eserlerindedir. Türk müzikisi repertuarındaki "Selim Dede" mahlaslı bestelerin de ona ait olduğu söylenir. Bazı eserlerinin güftesi de kendisine aittir. "Çin-i giysûsuna zencîr-i teselsül dediler" mısrayla başlayan sûzidilârâ, "Bezmi-âlemde meserret bana cânân iledir" mısrayla başlayan zâvil besteleri; "Âb ü tâb ile bu şeb hâneme cânan geliyor" mısrayla başlayan sûzidilârâ yürük semâisi; "Bir pür-cefâ hoş dilberdir" mısrayla başlayan bûselik, "Gönül verdim bir civâne" mısrayla başlayan hüzzam, "Ey gonca-i nâzik-tenim" mısrayla başlayan muhayyer-sünbûle, "Bir nevcivâna dil müptelâdır" mısrayla başlayan şehnaz, "Ey serv-i güلزâr-ı vefâ" mısrayla başlayan şevkefzâ şarkılarıyla, "Girandır çeşm-i dilde hâb-ı gaflet yâ Resûlallah" mısrayla başlayan şevkutarab na'tı ve aynı makamda, "Cenâbındır şeh-i pâkîze-meşreb yâ Resûlallah" mısrayla başlayan tevşîhi; "Zâhidâ sûret gözetme içeri gir cânâ bak" mısrayla başlayan irak ve, "Andelîb olmak dilersen ol güle" mısrayla başlayan rast ilâhileri onun en güzel eserleri ara-

sındadır. "Ey gâziler yol göründü bu garîb serime" mısrayla başlayan İsfahan şarkı / türkünün bestekârının da III. Selim olduğu söylenir. Ferdi Koç tarafından III. Selim'in besteleri üzerinde bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır (bk. bibl.). Bestekârlığının yanı sıra iyi bir tamburî ve neyzen olan III. Selim Batı müziğine de ilgi duymuştur. Kız Kardeşli Hatice Sultan'ın sarayında ilk defa Batı müziği dinlemiş ve bunu daha sonra Topkapı Sarayı'ndaki bazı icralar takip etmiş, 2 Mayıs 1797'de yabancı bir topluluk tarafından sarayda hükümdarın huzurunda bir opera sahnelenmiştir. Ayrıca yeni kurulan Nizâm-ı Cedîd birliklerinin günlük eğitimlerinde kullanılmak üzere bir boru-trampet takımı kurulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülbâki Nâsir Dede, *Tedkik u Tahkik* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2006, s. 38, 49, 51, 64, 76-77; Ali Rıza Bey, *Bir Zamanlar İstanbul* (haz. Ni-yazi Ahmet Banoğlu), İstanbul, ts. (Tercüman 1001 Temel Eser), s. 270-275; Rauf Yektâ, *Esâtîz-i El-hân: III, Dede Efendi*, İstanbul 1341, s. 129-130, 151; a.m.f., "Selim-i Sâlis Müsikişinas", *YM*, sy. 16 (1917), s. 309-312; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1940, IV, 241, 249, 262; a.m.f., *Türk Musikisi Klasiklerinden Temcit-Na't-Salat-Durak*, İstanbul 1945, s. 23-24; Mesud Cemil, *Tanburî Cemil'in Hayatı*, Ankara 1947, s. 43-44; Necatî Elgin, *Üçüncü Sultan Selim (İlhâmî)*, Konya 1959, s. 68-88, 93-111; Bakî Süha Ediboğlu, *Ünlü Türk Bestekârları*, İstanbul 1962, s. 63-68; Şengel, *İlahiler*, I, 50; Töre, *İlahiler*, VII, 77-79; VIII, 76-77; Sadun Aksüt, *Türk Musikisinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 86-88; Bülent Aksoy, *Avrupalı Gezginlerin Gözüyle Osmanlılarda Müzik*, İstanbul 1994, s. 99-100; a.m.f., "Selim III (Musiki Yönü)", *DBİSt.A*, VI, 511; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, I, 500-502; M. Fatih Salgar, *Üçüncü Selim: Hayatı, Sanatı, Eserleri*, İstanbul 2001; Ferdi Koç, *Sultan III. Selim Hân'ın Müsiki Eserlerinin Müzikal Analizi* (yüksek lisans tezi, 2003), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ruşen Ferid Kam, "Üçüncü Selim", *Radyo Mecmuası*, sy. 50, Ankara 1946, s. 4, 20; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlılar Zamanında Saraylarda Müzik Hayatı", *TTK Belleten*, sy. 161 (1977), s. 102-106; Öztuna, *BTMA*, II, 279-282.

NURİ ÖZCAN

SELİM, Muhammed Kulî

(محمد قلی سلیم)

Mîrzâ Muhammed
Kulî Big Selim-i Tahrânî
(ö. 1057/1647)

İrânî şair.

Muhtemelen Tahran'da doğdu. Türk asıllı Şamlu aşiretine mensup olup "Selim" mahlasıdır. Düzenli bir medrese eğitimi almadığı, Lâhicân'a gittiği ve ilk şiirlerini

orada yazdığı bilinmektedir. Lâhicân Valisi Mirza Abdullah Han'ın hizmetinde bulundu. Bu sırada şehri vassafeden bir mesnevi kaleme aldı. Ardından Gilân'a ve İsfahan'a gitti. Safevî Şahı I. Abbas'ın son dönemiyle Şah I. Safî'nin hükümdarlığının başlarında İsfahan'da bulundu. Her ikisine de methiyeler sundu. Ancak Safevî sarayında gereken ilgiyi göremeyince Şiraz'a geçti. Orada şair Ebû'l-Hasan Hüseyinî-i Ferâhânî'nin aracılığıyla Fars Valisi İmam Kulî Han'ın hizmetinde bulundu. Burada da ilgi görmeyince Hindistan'a yöneldi ve 1041 (1632) yılında Gucerât'a ulaştı. Şah Cihan'ın şair Kelmî-i Kâşânî'den Selim hakkındaki görüşünü sorduğu, onun da Lâhicân'a ilgili bir şiirinin adını değiştirip Keşmir'e uyarladığını ve iyi bir şair olmadığını belirttiği, bunu duyan Selim'in artık saraya gidemediği söylenir. Ardından Selim, ölüncüye kadar Dekken'de şiirlerinde bolca övdüğü İslâm Han diye bilinen vezir Mîr Abdüsselâm Meşhedî'nin hizmetine girdi, onun Agra ve Lahor seferlerinde bulundu. Son yıllarında Keşmir'de inzivaya çekildi ve 14 Şevval 1057'de (12 Kasım 1647) burada vefat etti.

Eserleri. 1. *Dîvân*. Kaside, gazel, kıta, rubâi ve mesnevi tarzında 9000 beyitten meydana gelen eser Rahîm Rızâ (Tahran 1349 hş.) ve Muhammed Kahraman (Tahran 1385 hş.) tarafından neşredilmiştir. Şiirleri sade ve avam üslûbuna yakın tarzda yazılmıştır. 2. *Hâtîmnâme (Hâtmiyye)*. Seksen sekiz beyitlik bu şiir Melik Nigâhdârî Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 5604). 3. *Qazâ' ve Qader*. Felsefî bir mesnevidir (nşr. Pertev Beyzâyî, Tahran 1341 hş.). 4. *Vaşf-ı Bahâr*. Kısa bir mesnevi olup bir nüshası İslâmâbâd Gencbahş Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 892). 5. *Vaşf-ı Keşmîr* (Gencbahş Ktp., nr. 4077). 6. *Vaşf-ı Lâhicân* (Melik Nigâhdârî Ktp., nr. 22/3844). 7. *Sâdedil (Humârname)*. Nizâmî-i Gencevî'nin *Heft Peyker*'ine karşılık yazılmış bir mesnevi olup Yıldırım Bayezid'in hayatını ve İran hükümdarıyla aralarında geçenleri konu edinir (Gencbahş Ktp., nr. 9752). 8. *Meşnevî-yi Selim*. Nizâmî-i Gencevî'nin *Mağzenü'l-esrâr*'ına karşılık yazılmıştır (Gencbahş Ktp., nr. 4024). Bütün bu eserleri *Külliyât-ı Selim-i Tahrânî*'de mevcuttur (Gencbahş Ktp., nr. 4024).

BİBLİYOGRAFYA :

M. Tâhir Nasrâbâdî, *Tezkire-i Nasrâbâdî* (nşr. Vâhid Destgirdî), Tahran 1938, s. 227-230; Lutfi Ali Beg, *Âteşkede-i Âzer* (nşr. Ca'fer-i Şehîdî), Tahran 1337 hş., s. 15; Âgâ Ahmed Ali Ahmed, *Heft Âsmân*, Tahran 1965, s. 144-145; Safâ, *Edebiyyât*, V/2, s. 1158-1167; Seyyid Hüsâmeddin Râşidî, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Keşmîr*, Karaçi

1969, I, 378-420; Ahmed-i Münzevî, *Fihrist-i Kıtâbhâne-i Nüşhahâ-yi Haftî Gencahş*, Lahor 1359 hş./1980, III, 1638, 1730-1732, 1760-1761, 1859-1861; Hüccetî, "Selim Tahrânî", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1380 hş., IV, 1422-1423; Rahim Rizâ, "Muhammed Kulî Selim Tahrânî", *Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyyât ve 'Ulûm-i İnsânî*, XV/2-3, Tahran 1346 hş., s. 217-232; Munibur Rahman, "Salim, Muhammed Kulî", *El²* (İng.), VIII, 991-992.

RIZA KURTULUŞ

Selim Divane'nin *Burhânü'l-ârifin ve necâtü'l-gâfilin* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1409)

SELİM AĞA KÜTÜPHANESİ

(bk. HACI SELİM AĞA KÜTÜPHANESİ).

SELİM DİVANE

(ö. 1170/1757)

Kâdirî şeyhi.

Kırım'da doğdu. Gençlik yıllarında geldiği İstanbul'da medrese tahsilini bitirdikten sonra Bosna'ya kadı naibi olarak tayin edildi. Bu sırada Mehmed Efendi adlı bir şeyhe intisap edip görevinden ayrıldı. Şeyhinin vefatından ardından Manastır vilâyetine bağlı Kesriye kasabasına giderek Kâdirî şeyhi Hüseyin Hamdi Efendi'nin müridi oldu. Seyrû sülûkünü tamamlayıp hilâfet aldıktan sonra şeyhi tarafından irşad göreviyle önce Üsküp'e, ardından Üsküp civarındaki Köprülü'ye gönderildi. *Burhânü'l-ârifin* adlı eserini 1166'da (1753) Üsküp'te yazdığına göre Köprülü'ye bu tarihten sonra gitmiş olmalıdır. Burada bir dergâh inşa ettirerek irşad faaliyetine başladı. Mahlası "Divane"den cezbe sahibi bir süfî olduğu anlaşılın Selim'in uzun müddet irşadla uğraştığını söylemek pek mümkün görünmemektedir. Çağdaşı Köstendilli Süleyman Efendi onda melâmet meşrebini galip geldiğini, genellikle sekr halinde bulunduğunu, bu sebeple divane diye tanıdığını söyler. Onun bu hali şiirlerine de yansımıştır: "Çün bana mecnun denildi dostumun mecnûnyum / Ehl-i aklın aklı ermez bir aceb divaneyem." Köprülü'de vefat eden Selim Divane'nin kabri dergâhının haziresindedir. Kâdirî şeyhlerinden Müştak Baba, Selim Divane ve tekkesi hakkında yazdığı bir methiyede ondan, "Hazret-i Sultan Abdülkâdir'in bir çâkeri / Şeyh Selim Baba Efendi mürşid-i sâhib-zaman" diye bahseder.

Eserleri. 1. *Burhânü'l-ârifin ve necâtü'l-gâfilin*. Tevhid kavramının halk ve mu-tasavvıflar tarafından nasıl anlaşıldığını ve nasıl anlaşılması gerektiğini açıklamak üzere kaleme alınan eser on bölümden oluş-

maktadır. Kitapta nefsin ve rabbini bilme, mürşid-i kâmil, biatın hakikati, dünyaya gelmenin gayesi, ibadet, vuslat, firkat, hevâ ehliyle hal sahibi olanların farkı, şeriâtın, emir ve yasakların sırları, anâsır-ı erbaa gibi konular üzerinde durulmuştur. Müellif eserin her bölümüne anlatacağı konu hakkında bir soru sorarak girer, daha sonra bu soruları âyet ve hadislerden örnekler vererek cevaplar. Âyet ve hadislerin zâhirî ve bâtinî mânaları üzerinde durur. Yunus Emre, Eşrefoğlu Rûmî, Nakşî, Kâimî, Niyâzî-i Mısırî ve Kaygusuz Abdal gibi mutasavvıf şairlerin şiirlerinden iktibaslar yaparak bunları şerh eder. Sohbet üslûbuyla kaleme alınan eserde yazı dilinden çok konuşma dilinin özellikleri hâkimdir. Çeşitli kütüphanelerde otuzu aşkın yazma nüshası bulunan kitap sadeleştirilerek birkaç defa yayımlanmıştır (haz. Halil Çeltik – Mümine Ceyhan, *Âriflerin Delili*, Ankara 1998; haz. Mustafa Tatcı – Halil Çeltik, Ankara 2004; haz. İsa Çelik, *Vuslata Dâvet* içinde, İstanbul 2004). 2. *Miftâhu müşkilâtî'l-ârifin âdâbü tariki'l-vâsılîn*. Mısırî Dergâhı şeyhi Mehmed Şemseddin Efendi (Ulusoy) bu risâlenin Niyâzî-i Mısırî'nin, "Müşkilim var ey Hak dostları eylen reşâd" mısraıyla başlayan gazelinin şerhi olduğunu söylemekteyse de müellifin risâle girişinde belirttiğine göre asıl yazılış amacı evliyaullahın edebini, itikadını, sülûkünü, tevhidini, Hak ile kıyımlarını, halk ile muamelelerini, peygamber ve mürşidlerin gönderilme sebeplerini izah etmektir. Eserde vahdet-i vücûd, ulûhiyyet ve ubûdiyyet, halk ve Hak, cahil ve ârif, hidayet ve dalâlet, taklid ve tahkik, nefis ve ruh gibi kavramların derinliğine yorumlandığı görülmektedir. Bursalı Mehmed Tâhir'in "tasavvufî bir eser-i ârifâne" diye nitelendirdiği risâle yer yer Niyâzî-i Mısırî,

Eşrefoğlu Rûmî, Mehmed Bican, Şeyh Nâcî, Şemsî, Aziz Mahmud Hüdâyî ve Nesîmî'den alınan şiirlerle süslenmiş ve bunların şerhleri yapılmıştır. Eser konuşma üslûbuyla kaleme alınmıştır. Yirmiye yakın nüshası bulunan risâle birkaç defa yayımlanmıştır (haz. Şevket Güner, *Müşküllerin Anahtarı*, İstanbul 1987; haz. Mustafa Tatcı, *Miftâhu müşkilâtî'l-ârifin: Tasavvufî Sorulara Cevaplar*, Ankara 1996; haz. Sadık Ahmet Yivlik, *Miftâhu Müşkilâtü'l-ârifin: Müşküllerin Anahtarı*, İstanbul 1998; haz. İsa Çelik, *Vuslata Dâvet* içinde, İstanbul 2004). Bağdatlı İsmâil Paşa, Selim Divane'nin bir divanı (*Hediyyetü'l-ârifin*, I, 490; *İzâhu'l-meknûn*, I, 509), Bursalı Mehmed Tâhir ise bir divançesi (*Osmanlı Müellifleri*, I, 87) olduğunu belirtmişse de eser bulunmamıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde "Divân-ı Selim Baba" adıyla kayıtlı yazmalar (Yazma Bağışlar, nr. 2754/2; Hâlet Efendi, nr. 65) müellifin mensur eserlerini ihtiva etmektedir. Selim Divane'nin tesbit edilen on üç şiiri Mustafa Tatcı ve Cemal Kurnaz tarafından yayımlanmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Selim Divane, *Vuslata Dâvet: Burhânü'l-ârifin, Miftâhu müşkilâtî's-sâdukin âdâbü tariki'l-vâsılîn* (haz. İsa Çelik), İstanbul 2004, tür.yer., ayrıca bk. hazırlarının girişi, s. 8-34; Köstendilli Süleyman Şeyhî, *Bahrü'l-velâye: 1001 Süfî* (haz. Sezai Küçük – Semih Ceyhan), İstanbul 2007, s. 705; *Osmanlı Müellifleri*, I, 86-87; Bursalı Mehmed Tâhir, *İdâre-i Osmânîyye Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*, İstanbul 1335, s. 4-5; *İzâhu'l-meknûn*, I, 509; *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 490; Reşat Tanrikulu, *Selim Divâne*, Ankara 1997; Cemal Kurnaz – Halil Çeltik, *Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı*, Ankara 2000, s. 213-276; Mustafa Tatcı – Cemal Kurnaz, "Kırmlı Selim Divâne'nin Hayatı, Eserleri ve Şiirleri", *İLAM Araştırma Dergisi*, II/1, İstanbul 1997, s. 165-177.

MUSTAFA TATCI